

Nr 29.

Ankom till riksdagens kansli den 29 april 1915 kl. 4.30 e. m.

Utlåtande i anledning av väckt motion med förslag till lag om ändrad lydelse av 10 § i förordningen den 17 maj 1872 angående ändring i vissa fall av gällande bestämmelser om häradsting m. m.

Närvarande: herrar Petersson i Lidingö villastad, Lindhagen, af Ekenstam, Trana, Stårner, Gezelius, greve Lagerbjelke*, Alexanderson, Lars Olsson, greve Spens, Pettersson i Södertälje, Pettersson i Bjälbo, Persson i Norrköping, Gustafsson i Örebro, Igel och Lindley i Söderhamn.

*) Ej närvarande vid utlåtandets justering.

Uti en inom andra kammaren väckt, till lagutskottet hänvisad motion, nr 85, har herr *Palmstierna* hemställt,

att riksdagen måtte för sin del antaga vid motionen fogade förslag till lag om ändrad lydelse av 10 § i kungl. förordningen den 17 maj 1872 angående ändring i vissa fall av gällande bestämmelser om häradsting samt till lag om ändrad lydelse av 5 § 1 mom. i kungl. förordningen den 7 maj 1880 om nya växellagens införande,

samt att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte anhålla, att Kungl. Maj:t täcktes taga under överbägande, huruvida samt eventuellt vilka åtgärder böra vidtagas för städers förläggande under landsrätt, samt på vad sätt härvid de kommunala och administrativa uppgifter, som åligga den nuvarande magistraten, lämpligen böra tillgodoses.

De av motionären framställda förslagen om ändring i ovannämnda författningar äro så lydande:

Bihang till riksdagens protokoll 1915. 9 saml. 26 häft. (Nr 29).

» Förslag till lag

om ändrad lydelse av 10 § i kungl. förordningen den 17 maj 1872 angående ändring i vissa fall av gällande bestämmelser om häradsting.

Härigenom förordnas, att 10 § i kungl. förordningen den 17 maj 1872 angående ändring i vissa fall av gällande bestämmelser om häradsting skall erhålla följande ändrade lydelse.

§ 10.

Prövar Konungen att, med hänsyn till särskilda förhållanden, något av de tingslag, som här förut blivit omförmälda, må undantagas från tillämpningen av ovan meddelade stadganden, eller att i sådant tingslag allmänna sammanträden må hållas till större antal och å andra dagar än ovan sagts, gånge som särskilt förordnat varder.

På Konungen ankomme ock att förordna, att i tingslag, som nu är sagt, skola hållas särskilda sammanträden för handläggning av vissa slag av mål och ärenden, som av Konungen bestämmas, såsom polismål, växel-mål samt de i lagfarts-, in-tecknings- och tomträttsprotokollen upptagna ärenden. Sådant sammanträde må hållas å annan ort än tingsstället, om Konungen giver lov därtill. Rätten vare domför, ändå att ej mer än två av nämnden äro i rätten närvarande.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1916.

Förslag till lag

om ändrad lydelse av 5 § 1 mom. i kungl. förordningen den 7 maj 1880 om nya växellagens införande och vad i avseende därå iakttagas skall.

Härigenom förordnas, att 5 § 1 mom. i kungl. förordningen om nya växellagens införande och vad i avseende därå iakttagas skall den 7 maj 1880 skall erhålla följande ändrade lydelse.

1. Växelmål äge käranden, efter eget val, instämma antingen till domstolen i den ort, där svaranden bor eller anträffas, eller ock, om svaranden bor eller anträffas på landet, till rådstuvurätten i närmaste stad därtill.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1916.»

Till stöd för de i motionen framställda yrkandena har motionären *Motionärens motivering.* anfört:

»Såsom en av de viktigaste administrativa nyheterna inom stadslivets område under senare år måste utan tvivel den raska ökningen av antalet *städer under landsrätt* anses. Till de tvenne städer av denna typ, som funnos vid tiden för kommunalförordningarnas utfärdande (Borgholm, Haparanda), har under senare år kommit Tidaholm (1910), Arvika (1911), Huskvarna (1911), Eslöv (1911), Hässleholm (1914), Nässjö (1914) samt Djursholm (1914), varjämte även Trollhättan erhållit, men ännu ej trätt i utövning av dylika stadsrättigheter. I kommunalt hänseende äro dessa samhällen organiserade i full överensstämmelse med stadgandena i förordningen om kommunalstyrelse i stad, varvid dock magistratens uppgifter övertagits av en särskild stadsstyrelse, bestående av en av Konungens befallningshavande förordnad ordförande samt tvenne av stadsfullmäktige valda ledamöter. I administrativt och judiciellt hänseende äro däremot de s. k. fögderistäderna att betrakta som landsbygd. Rättskipningen samt utsökningsväsen, kronouppbörd och övriga administrativa göromål handhas av samma myndigheter som i en landskommun.

Orsaken till att Kungl. Maj:t på senare år föredragit denna anordning framför att bevilja vidkommande städer egen jurisdiktion, är uppenbarligen att söka i den förestående processreformen. I utlåtande rörande Trollhättans och Nässjö framställningar om egen jurisdiktion har processkommissionens ledare, f. justitierådet Hellner, såsom sin åsikt uttalat, att vid en blivande reform domstolarna i första instans böra organiseras utan åtskillnad mellan stad och land. De nya domstolarna borde ej taga någon befattning med de göromål, som för närvarande åligga städernas magistrater dels såsom statens, dels såsom kommunens organ, och i allmänhet betecknades en fullständig skilsmässa mellan förvaltning och rättskipning som en huvuduppgift för rättegångsreformen. Med hänsyn till dessa grundprinciper för processväsendets omordnande, vilkas berättigande för övrigt torde vara allmänt erkända, skulle det tydligen vara oriktigt att skapa nya stadsdomstolar av samma typ som de äldre, då olägenheterna i det nuvarande systemet härigenom endast skulle ökas, på samma gång som den förestående avvecklingen av städernas domstolsväsen onödigtvis komplicerades.

För de vanligen hastigt växande städer, om vilka här är fråga, medför emellertid denna organisation icke obetydliga olägenheter, särskilt med avseende å rättskipningen. Enligt förordningen den 17 maj 1872 angående ändring i vissa fall av gällande bestämmelser om häradssting

skall i domsaga, som utgör ett tingslag — samtliga under de senare åren tillkomna fögderistäder tillhöra dylika domsagor — hållas tio allmänna tingsammans träden och som regel två slutsammans träden årligen. I jämförelse med förhållandena i stad med egen jurisdiktion är rättsskipningen sålunda i fögderistäderna betydligt långsammare. Olägenheterna härav göra sig naturligtvis särskilt kännbara i fråga om lagfarts- och inteckningsärenden samt ordningsmål, vilka av naturliga skäl äro vanligare i stad än på landsbygden. Härtill kommer, att häradsrätten icke är behörig att handlägga växel mål, för vilka vederbörande parter måste söka närmaste stadsdomstol. Slutligen måste allmänheten, där dömhavandens kansli icke är beläget i staden, underkasta sig åtskilligt mera besvär än i en stad med rådstuvurätt.

Dessa olägenheter äro, såsom särskilt i Trollhättans och Nässjö ansökningar framhållits, i större samhällen nog så kännbara och torde vara den förnämsta orsaken till att bland de mindre städerna icke några allmänna sympatier förspörjas för en övergång till den enklare och billigare organisationstyp, som fögderistäderna representera. En dylik utveckling skulle eljest vara att förorda såväl ur det allmännas som ur städernas egen synpunkt.

Det är klart, att i sammanhang med processreformen de särskilda stadsdomstolarnas avskaffande kan komma att ge upphov till en tämligen invecklad avräkning mellan stadskommunerna och staten, liksom ock till ersättningsanspråk från särskilda tjänsteinnehavares sida, och att reformens genomförande därför skulle i hög grad underlättas, om städerna redan i förväg, exempelvis vid vederbörande befattningshavares avgång, avsade sig den egna jurisdiktionen och lades under landsrätt. En sådan förändring är särskilt att förorda i fråga om de mindre städerna, vilkas invånarantal icke skulle åstadkomma några större förändringar av angränsande tingslags storlek med ty åtföljande förskjutningar inom den judiciella indelningen. För städerna själva medför den egna jurisdiktionens upphävande framför allt en icke oväsentlig besparing, då kostnaderna för upprätthållandet av eget domstolsväsen i mindre stadssamhällen ofta innebär en avsevärd belastning av deras ändock ofta nog så svaga ekonomi. Jag hänvisar i detta hänseende till den tablå, vilken såsom bilaga fogats till denna motion.

Det synes mig uppenbart, att de olägenheter, som, på sätt ovan sagts, äro förenade med rättsskipningen i fögderistäderna, ganska lätt kunna undanröjas genom vissa mindre förändringar i 1872 års förut anförda tingsförordning samt genom ändring av bestämmelserna om växel-

forum. I detta hänseende har nedan anförda förslag blivit uppgjort och till närmare motivering av detsamma får jag anföra följande.

Vad angår olägenheterna för fögderistäderna därav, att växelmål icke kunna instämmas till domstolen i orten, enär endast rådhusrätt för dem är behörigt forum, synas mig alla parter intressen bäst tillgodoses därigenom, att valfrihet för käranden införes, så att denne äger instämma målet antingen till den rådhusrätt, som hittills varit behörig, eller ock till häradsrätten i orten, om käranden finner detta med sin fördel förenligt. I enlighet härmed är förslaget till lag om ändrad lydelse av 5 § 1 mom. i kungl. förordningen den 7 maj 1880 om nya växellagens införande m. m. avfattat. Denna bestämmelse bliver genom hänvisningen i 15 § av checklagen den 24 mars 1898 tillämplig även i fråga om mål angående återgångsfordran på grund av check.

Vad härefter angår tingsordningen, framhöll justitierådet Hellner i sitt ovanberörda utlåtande, att det behov, som kunde förefinnas i Trollhättan och Nässjö av att få lagfarter och inteckningar handlagda vid ett större antal tillfällen, än som för närvarande är möjligt, kunde avhjälpas genom anordnade av ett antal särskilda s. k. inskrivningsting. I detta avseende erinrade herr Hellner därom, att vid underdånig föredragning den 29 september 1911 av Trollhättans första begäran om egen jurisdiktion dåvarande chefen för justitiedepartementet — statsrådet Albert Petersson — angivit en ändrad anordning med tingssammanträdena såsom en möjlig utväg, som vore att föredraga framför upprättande av en ny domstol. Vidare erinrade herr Hellner om det av lagberedningen i dess förslag till jordabalk II framlagda förslag till lag om inskrivningsting. Visserligen avsåge detta lagförslag blott domsaga, bestående av mera än ett tingslag, men något principiellt hinder mot utsträckande av en sådan lags tillämplighet till alla domsagor, därest behov härav skulle förefinnas, ansåg herr Hellner ej föreligga.

Inrättas dylika särskilda inskrivningsting, torde å dem lämpligen kunna handläggas jämväl växelmål — sedan häradsrätt gjorts behörig för dessa — samt mål angående polisförseelser. Ett närmare angivande av vad som till polismål är att hänföra torde böra ankomma på Kungl. Maj:t i analogi med vad som gäller i stad med särskild polisdomstol. Slutligen synes det böra stå Kungl. Maj:t öppet att till sådant särskilt sammanträde förlägga även andra mål och ärenden, som Kungl. Maj:t kan finna härtill lämpa sig, exempelvis även andra småprotokollsärenden än de ovan nämnda.

Lagberedningen föreslog, att å inskrivningsting rätten skall vara

domför, ändå att ej mera än tre av nämnden vore i rätten närvarande. Likaväl som rådhusrätt är domför med borgmästare och två illitterata rådmän, synes mig nämndemännens antal å sådant särskilt sammanträde, varom nu är fråga, kunna sättas till två. Det är nämligen av vikt, att domstolens lekmän icke betungas med tjänstgöring i vidsträcktare omfattning än som är nödvändigt.

De nu förordade bestämmelserna hava införts i ett andra stycke av 10 §. De skulle särskilt kunna komma till användning i sådana fall, då i domsaga finnes blott ett tingslag med tingsställe i en relativt betydande stad, hörande under domsagan. Sålunda skulle exempelvis i Trollhättan kunna jämte de tio allmänna sammanträdena anordnas lika många särskilda sammanträden för ovannämnda brådskande mål och ärenden. Hinder borde icke möta att i fall av behov förlägga något eller några dylika sammanträden även till tiden mellan vårtingets avslutande och hösttingets början.

I likhet med lagberedningen föreslår jag vidare, att sammanträde av ifrågavarande art må kunna hållas även å annan ort än tingsstället enligt Kungl. Maj:ts bestämmande. Ett stadgande härom skulle särskilt kunna få betydelse i sådana fall, då staden icke utgör tingsställe, såsom förhållandet är t. ex. med Nässjö. Genom förläggandet av de särskilda sammanträdena till staden i fråga skulle möjlighet för densamma öppnas att erhålla flertalet av stadens mål och ärenden handlagda på platsen.

I den nuvarande avfattningen av 10 §, motsvarande första stycket i förslaget, har blott gjorts den ändring, att bestämmelsen om ett maximum antal tingssammanträden (tio om året) borttagits, varigenom möjlighet öppnats för Kungl. Maj:t att i särskilda fall förordna om sammanträdens hållande till större antal. Naturligtvis behöver man icke befara, att Kungl. Maj:t skulle på något sätt missbruka den makt att ordna med tingen, som sålunda gäves honom. En bestämmelse i lagen rörande det antal ting, som högst får hållas i någon domsaga, synes därför helt och hållet överflödig. De normala fallen äro ju reglerade i 2 och 3 §§, från vilka Kungl. Maj:t givetvis icke skulle avvika utan giltig orsak och med tillbörligt hänsynstagande till vad som skäligen kan påläggas såväl domare som nämnd i fråga om tjänstgöringsskyldighet.

Den sålunda föreslagna lagändringen kan tänkas utnyttjad på olika sätt. Särskilt skulle den kunna komma till användning i sådana fall, då en domsaga, som hittills bestått av två tingslag, sammansloges till ett, med bibehållande av två tingsställen och med ting varannan gång på vardera tingsstället. Härvid skulle visserligen som regel vardera tings-

laget komma att behålla sina mål på sitt tingsställe, men i brådskande fall och särskilt för lagfarts- och inteckningsärenden skulle möjlighet finnas till en skyndsammare handläggning. I dylika domsagor skulle nämnden icke komma att på minsta sätt betungas genom de tätare tingen. Enligt det sagda skulle lagändringen alltså särskilt komma sådana städer till godo, som falla inom domsagor, bestående av flera tingslag men ägnade att sammanslås till ett.

En åtgärd till förmån för fögderistäderna, vilken icke kräver lagändring, består däruti, att Kungl. Maj:t tillser, att där sådan stad lämpar sig till plats för domsagans kansli, kansliet ock bliver dit förlagt. I detta avseende har man anledning uttala sin tillfredsställelse däröver, att Kungl. Maj:t, i avbidan på att frågan om Trollhättans jurisdiktionsförhållanden bleve definitivt ordnade, i fullmakten för den nyutnämnda häradshövdingen i Flundre, Väne och Bjärke härads domsaga inryckt ett förbehåll, att han skulle vara pliktig underkasta sig de bestämmelser, som framdeles kunde varda meddelade om skyldighet för honom att bosätta sig i Trollhättan eller att där vara för allmänheten att träffa å bestämda tider. I brist på en lagstiftning om domsagas kansli torde detta vara allt, som för närvarande i detta avseende står att vinna. Det vore önskvärt, att förbehåll av angivet slag för framtiden städse bleve inryckt i de för häradshövdingarna utfärdade fullmakterna.

Det bör i detta sammanhang betonas, att avsikten med de föreslagna lagändringarna icke är att på minsta sätt prejudicera rättegångsreformen. I vilken riktning denna än kommer att gå, är det ju uppenbart, att åtgärder, som gå ut på att statsmakterna vid densamma genomförande skola stå så obundna som möjligt av hänsyn till lokala intressen, böra kunna accepteras av alla, oberoende av eventuella meningsskillningar rörande den framtida reformens gestaltning.

Därest de sålunda föreslagna förändringarna vinna riksdagens och Kungl. Maj:ts bifall, synes icke endast för de redan bestående fögderistäderna omedelbart stora fördelar kunna vinnas, utan även, såsom förut anmärkts, övriga mindre städer i mån av vederbörande befattningshavares avgång utan några olägenheter kunna läggas under landsrätt. Huruvida och vilka särskilda åtgärder kunna vidtagas för att underlätta en utveckling i denna riktning, torde böra ankomma på vidare utredning. De spörsmål, som härvid kunna bliva föremål för prövning, äro emellertid ingalunda av den art, att de stå i närmare samband med och behöva uppehålla de ovan angivna författningsändringarna. Under alla förhållanden lär det vara av stort värde, att Kungl. Maj:t, på sätt här föreslagits,

erhåller friare händer att ordna rättsskipningen i nuvarande och blivande fögderistäder i större överensstämmelse med där föreliggande behov.

Den vidare utredningen torde särskilt böra avse spörsmålet om en praktisk och enhetlig ordning av den nuvarande magistratens kommunala och administrativa uppgifter. Magistratens befattning med kommunalförvaltningen inskränker sig i praxis numera huvudsakligen till en rent formell prövning av stadsfullmäktiges beslut, och dess befogenheter i detta hänseende hava i fögderistäderna oförändrade överlämnats åt den särskilt tillsatta stadsstyrelsen. Av den behandling, som frågan om kommunalförvaltningens omorganisation ägnats inom Svenska stadsförbundet, framgår emellertid, att den statliga prövningen av stadskommunernas beslut för närvarande icke kan anses tillfredsställande organiserad, och det synes mig klart, att vissa av de erinringar, som framställts emot magistraten såsom utövare av statens prövningsrätt, med ökad styrka drabba den särskilda stadsstyrelsen, bland vars ledamöter icke den juridiska sakkunskapen behöver vara företrädd.* Å andra sidan torde särskilt i något större städer med mera besvärliga förvaltningsuppgifter onekligen behov förefinnas av en juridiskt bildad stadstjänsteman. Denna synpunkt har med skärpa framhållits av Trollhättans kommun i dess ansökan om stadsrättigheter med egen jurisdiktion. Av processkommissionens ledare användes emellertid i utlåtandet häröver, att intet hinder mötte för en sådan tjänstemans anställande, utan att därför magistrat inrättades i staden. Denna fråga bör emellertid regleras enhetligt samt med hänsyn till det nyss angivna behovet av en förändrad ordning för den statliga prövningen av de kommunala besluten. I samband härmed, men likaså oberoende av förut föreslagna förändringar av 1872 års tingsförordning och av förordningen om växellagens införande, torde jämväl böra utredas, huru utskökningsväsen och kronouppbörd och övriga magistraten åliggande administrativa bestyr lämpligen böra ordnas i städer under landsrätt.»

Vid motionen fanns fogad en bilaga, så lydande:

»De mindre städernas utgifter för magistrat och rådhusrätt år 1911.

(Enligt statistiska centralbyråns berättelse angående kommunernas finanser).

Stad.	Folkmängd 1911.	Utgifter för	Stad.	Folkmängd 1911.	Utgifter för
		magistrat och rådhusrätt. Kronor.			magistrat och rådhusrätt. Kronor.
Umeå	5,939	4,933	Piteå.....	2,560	5,500
Skara	5,719	4,817	Ulricehamn.....	2,324	2,440

* Se Svenska Stadsförbundets skriftserie 2 och 5 samt Protokoll vid Stadsförbundets första ordinarie kongress i Göteborg 1911.

Eksjö	5,332	5,667	Hjo	2,293	3,100
Enköping	5,219	10,918	Simrishamn.....	2,176	6,933
Alingsås.....	5,152	4,500	Nora.....	2,105	5,613
Arboga	5,070	12,227	Askersund	2,076	3,114
Arvika.....	5,024	—	Söderköping ...	2,047	6,200
Köping	5,006	15,825	Laholm	1,952	5,637
Falköping.....	4,958	4,500	Marstrand.....	1,878	7,802
Mariestad	4,710	8,267	Torshälla	1,835	4,511
Tidaholm	4,608	—	Kungälv.....	1,714	5,910
Falkenberg	4,521	7,000	Vaxholm	1,685	5,638
Filipstad	4,486	5,720	Skellefteå	1,524	5,992
Lysekil	4,365	10,819	Haparanda	1,442	—
Åmål	4,345	4,000	Mariefred	1,372	1,990
Ängelholm	4,145	6,438	Skänninge.....	1,327	3,568
Norrtälje	3,871	4,195	Gränna	1,202	2,928
Örnsköldsvik ...	3,826	6,417	Öregrund	1,178	2,250
Ronneby	3,503	4,578	Kungsbacka.....	1,150	3,660
Strängnäs.....	3,084	4,235	Borgholm	1,145	—
Sölvesborg	3,067	4,900	Säter.....	1,128	4,199
Strömstad	2,955	2,857	Trosa	983	4,233
Lindesberg	2,858	4,537	Östhammar	837	2,203
Motala.....	2,827	4,400	Sigtuna	659	3,132
Hedemora.....	2,784	4,836	Skanör.....	653	2,831 »
Vimmerby	2,701	2,628	Falsterbo	383	
Vadstena	2,591	4,700			

I nya lagberedningens 1884 avgivna betänkande angående rättsgångsväsendets ombildning framhölls i fråga om olikheten mellan landsbygdens och städernas domstolsväsende, att den vilade på principiellt oriktig grund och uppenbarligen utginge från historiskt givna förutsättningar, som numera ej ägde samma betydelse som förut. Rättsskipningens ordnande och bekostande måste lika väl för stad som för landsbygd vara en statens, ej en kommunens angelägenhet. Atskiljandet av stad och kringliggande landsbygd i olika jurisdiktioner medförde ofta kännbara praktiska olägenheter, vilka isynnerhet framträdde bjärt i de mindre städerna. Domargöromålen vore här stundom så få och så ringa, att domarens både intresse och förmåga måste slappas i saknad av väckelse, övning

Utskottets
yttrande.
Nya lagbered-
ningen.

och tillfälle att samla erfarenhet. Åtskiljandet av domarverksamhet och förvaltningsgöromål vore i våra dagar ansett såsom ett önskemål, men detta skiljande kunde under nuvarade förhållanden ske allenast i de större städerna, där domarkallet helt och hållet krävde sin man.

Beredningen utvecklade närmare, hurusom den nuvarande ordningen icke behörigen tillvaratoge vare sig arbetskrafter eller penningar, och hurusom det icke kunde vara och icke heller visat sig vara gagneligt, att i landet funnes två särskilda domarkårer, som tillsattes enligt olika grunder och i viss mån av olika myndigheter. Beredningen hade fördenskull ur processuell synpunkt uppställt såsom ett huvudsakligt önskemål vid revisionen av vår domstolsförfattning, att stad och landsbygd snarast möjligt bleve i judiciellt avseende likställda, så att domstolsväsendets ordnande och bekostande jämväl i stad bleve statens angelägenhet, och den judiciella indelningen ej lade hinder i vägen för landsbygd och stad att förenas till gemensam jurisdiktion, där så funnes ändamålsenligt.

Emellertid uppreste sig, enligt beredningen, åtskilliga hinder, väsentligen fallande utom området för processlagstiftningen, mot en lagstiftningsåtgärd, varigenom påbjödes en omedelbar övergång till ett nytt system, däri land och stad ovillkorligen och i ett slag skulle sammanslutas till gemensamma jurisdiktioner. Lagstiftningen borde tills vidare inskränka sig till att endast öppna vägen för en frivillig anslutning från städernas sida och i möjligaste mätto uppmuntra därtill genom att göra den förmånlig för båda parterna. Förhållandena vore på olika ställen så väsentligt olika, att prövningen av åtgärdens lämplighet bleve säkrare, när den inskränktes till enstaka fall.

Det av nya lagberedningen sålunda uttalade önskemålet angående de mindre städernas frivilliga avstående från egen jurisdiktion har icke efterföljts av en utveckling i angivna riktning, ett förhållande, som antagligen har sin grund däri, att lagstiftningsåtgärder icke vidtagits i syfte att göra en dylik övergång för städerna förmånlig och acceptabel. Tvärtom hava efter betänkandets avgivande tillkommit ännu två städer med egen jurisdiktion, nämligen Örnsköldsvik (1894) och Lysekil (1903).

Då Nässjö stationssamhälle i en under 1899 gjord ansökan hemställde, att Kungl. Maj:t måtte bevilja samhället stadsprivilegier, och i sammanhang därmed begärde egen jurisdiktion, blev uppmärksamheten fäst på sistnämnda frågas betydelse för en blivande rättegångsreform genom en skrivelse till Kungl. Maj:t den 16 september 1901 av riksdagens justitieombudsman Ossian Berger, som härvid yttrade bl. a. följande:

*Justitieom-
budsman
Berger.*

»Då de mindre städerna alltså fortfarande synas betrakta den egna jurisdiktionen såsom en förmån, från vilken de ej vilja avstå, men berörda särskilda jurisdiktion, betraktad från hela samhällets synpunkt, måste betecknas såsom en föråldrad form för rättsskipningen, torde man kunna ifrågasätta, om icke staten själv ju förr desto hellre borde vidtaga erforderliga åtgärder för de mindre städernas förening i judiciellt hänseende med kringliggande landsbygd, där sådant utan olägenhet skulle kunna verkställas. Men om av en eller annan anledning hinder anses möta att redan nu genom dylika åtgärders vidtagande åtminstone i någon mån förbereda den blivande rättegångsreformen, synes dock all anledning förefinnas att icke genom inrättande av nya domstolar i jämförelsevis obetydliga samhällen direkt motverka samma reform.»

Justitieombudsmannen hemställde därför om avslag på samhällets ansökning, i vad den avsåge egen jurisdiktion. Genom Kungl. Maj:ts beslut den 27 maj 1904 blev härefter ansökningen i sin helhet avslagen.

Ingen av de städer, som efter denna tid tillkommit, har erhållit egen jurisdiktion. I flertalet ansökningar om stadsrättigheter har direkt utsagts, att för närvarande icke föreläge något trängande behov av särskild stadsdomstol. I vissa fall har man framhållit olägenheterna av att lyda under landsrätt, men ryggat tillbaka för de med upprättande av magistrat och rådstuvurätt förenade kostnaderna. Av de samhällen, som sålunda under de senare åren erhållit stadsrättigheter och vilka alla i motionen uppräknas, hava endast Trollhättan och Nässjö framställt begäran om egen jurisdiktion, men hava båda de ifrågavarande ansökningarna i denna del av Kungl. Maj:ts avslagits. Kungl. Maj:ts sistnämnda beslut rörande Nässjö meddelades den 31 oktober 1913, sedan utlåtande i ärendet den 9 i samma månad avgivits av f. d. justitierådet J. Hellner såsom förordnad att verkställa en förberedande utredning angående en rättegångsreform. I detta utlåtande, som jämväl avsåg en förnyad framställning från Trollhättan i samma syfte, yttrade herr Hellner bl. a. följande:

»Å det förberedande stadium, på vilket utredningen angående en rättegångsreform för närvarande befinner sig, är det visserligen icke möjligt att med full bestämdhet giva en bild av den organisation av domstolarna i första instans, som kan komma att föreslås. Så mycket torde dock vara säkert, att i överensstämmelse med en för visso enhällig mening bland dem, som sysslat med hörande frågor, rådhusrätterna i de smärre städerna enligt ett blivande reformförslag måste komma att försvinna. Jag kan i fråga om dessa domstolars olämplighet hänvisa till nya lagberedningens principbetänkande I sid. 9 ff. samt justitieombudsmannens i ett tidigare ärende angående beviljande av stadsrättigheter åt Nässjö avgivna yttrande av den 16 september 1901 (ämbetsberättelse 1902 sid. 114). Enligt den tanke, jag för närvarande hyser, böra i första instans utan åtskillnad mellan stad och land anordnas dels allmänna domstolar med allenast en rättskunnig ledamot, närmast motsvarande våra nuvarande häradsrätter, dels

kollegiala domstolar, i allmänhet blott en i varje län, för mål av mera speciell karaktär eller invecklad beskaffenhet. Med de förvaltningsgöromål, som för närvarande åligga städernas magistrater dels såsom kommunala och dels såsom statsorgan, skulle givetvis de nya domstolarna ej hava att taga någon befattning, utan finge dessa uppgifter övertagas av andra myndigheter. Med en sådan domstolsorganisation kunde ju endast ett fåtal av Sveriges städer komma att bibehållas såsom egna domskretsar utan sammanslagning med kringliggande landsbygd. Vad sär-kilt Trollhättan och Nässjö beträffar, kan det icke antagas, att de även med en jämförelsevis stark ökning av folkmängden skulle vid den tid, då rättegångsreformen kan beräknas vara genomförd, hava nått sådan utveckling, att de lämpligen borde utgöra egna domskretsar. Medgäves nu egen jurisdiktion åt Trollhättan och Nässjö, skulle följden alltså bliva den, att vardera staden vid reformens genomförande måste antingen återförenas med den domsaga, vartill vederbörande samhälle nu hör, eller ock sammanslås med annan angränsande domsaga.

Vid genomförande av en domstolsorganisation av den art, som ovan antytts, måste övergången från de nuvarande huvudsakligen av städerna själva bekostade rådhusrätterna till rena stadsdomstolar, ordnade efter enhetliga principer för land och stad, komma att utgöra ett av de mest svårlösta problemen. Visserligen torde städerna icke, såsom det på visst håll synes hava ifrågasatts, kunna åberopa något slags privilegium såsom stöd för en rätt att, emot en i behörig ordning stiftad lag, bibehålla en domstolstyp av annan organisation, än den statsmakterna funnit vara den lämpliga. Men dels kommer den ekonomiska uppörelsen mellan städerna och staten vid rådhusrätternas indragning att erbjuda svårigheter, dels kan det näppeligen undgås, att ett stort antal av de nuvarande domstolsledamöterna i städerna i den mån icke andra lämpliga domartjänster kunna erbjudas dem eller de fortfarande komma att finna användning i förvaltningsgöromål, måste uppföras å indragningsstat. Vid nu berörda förhållanden är det tydligt, att det med hänsyn till rättegångsreformen ej kan vara önskvärt, att till de fall, då svårigheter av angiven art kunna förutses, läggas nya, däri-genom att nya rådhusrätter inrättas. Därest Eders Kungl. Maj:t i strid mot den praxis, som de senare åren gjort sig gällande vid beviljande av stadsrättigheter, nu skulle slå in på en annan väg och bifalla de gjorda framställningarna om egen jurisdiktion, skulle detta otvivelaktigt hava till följd, att en hel rad av samhällen i liknande situation som de nu ifrågavarande skulle framställa enahanda anspråk, vilka det då kanske bleve svårt att avvisa. Antalet städer under landsrätt, köpingar, municipalsamhällen och andra tätt bebyggda orter, vilka på grund av sin folkmängd skulle kunna med ungefär samma rätt som Nässjö municipalsamhälle komma med dylika anspråk, är ingalunda litet; enligt 1910 års folkräkning finns det ett 40-tal dylika orter i riket. Vid bedömandet av de svårigheter, som skulle uppstå för rättegångsreformen genom inrättandet av ett större antal nya rådhusrätter, får man även räkna med, att i den mån det vid borttagandet av den särskilda jurisdiktionen i de smärre städerna ej blir möjligt att förlägga domstolen i orten till vederbörande stad, rådhusrättens indragande kan komma att te sig såsom en försämring i fråga om rättsskipningens tillgänglighet. Ju flera de städer bliva, vilka på detta sätt måste berövas en domstol som förut funnits på platsen, desto större är faran, att det mot en rationell rättegångsre-

form skall kunna resas en på obehöriga lokala synpunkter grundad opposition, som kan äventyra densammas konsekventa genomförande.»

I fortsättningen upptog herr Hellner till granskning frågan, huruvida för Trollhättan och Nässjö olägenheterna av att stanna under landsrätt kunde vara så stora, att de anförda skälen mot inrättande av nya rådhusrätter borde få vika. Herr Hellner besvarade frågan nekande, men framhöll beträffande inskrivningsväsendet, att om i Trollhättan och Nässjö verkligen skulle råda ett trängande behov av att få lagfarter och inteckningar handlagda vid ett större antal tillfällen om året, än som för närvarande äger rum, detta behov kunde avhjälpas genom anordnande av ett antal särskilda inskrivningsting. I detta avseende erinrade herr Hellner därom, att vid underdånig föredragning den 29 september 1911 av Trollhättans förra begäran om egen jurisdiktion en ändrad anordning med tingssammanträdena av dåvarande chefen för justitiedepartementet angivits såsom en möjlig utväg, som vore att föredraga framför upprättande av en ny domstol. Vidare erinrades om det av lagberedningen i dess förslag till jordabalk II framlagda förslaget till lag om inskrivningsting. Visserligen avsåg, yttrade herr Hellner, detta lagförslag blott domsaga, bestående av mera än ett tingslag, men något principiellt hinder mot utsträckning av en sådan lags tillämplighet till alla domsagor torde ej föreligga, därest ett verkligt behov därav skulle förefinnas.

Slutligen anförde herr Hellner beträffande frågans administrativa sida följande:

»Såsom olägenheter i administrativt hänseende av stads kvarstannande under landsrätt framhållas i ansökningshandlingarna rörande Trollhättan dels saknaden av en juridiskt bildad person att anlita i samhällets förvaltningsangelägenheter dels ock bristen på tillfredsställande ledning av polisväsendet. Vad dessa klagomål angår, är det ju lätt att förstå, att de framhållna bristerna kunna visa sig kännbara, särskilt i ett samhälle av den storlek, Trollhättan redan uppnått. Men det bör framhållas, att intet hinder möter, att särskilda tjänstemän för dessa uppgifters fyllande anställas, utan att de därför behöva vara medlemmar av magistrat. Sådant kan helt visst ske för ringare kostnad, än som erfordras för inrättande av en magistrat och rådhusrätt.

Jag vill ytterligare blott framhålla, att enligt min mening en huvuduppgift för en blivande rättegångsreform är att åvägabringa fullständig skilsmässa mellan förvaltning och rättsskipning i städerna. Under sådana förhållanden torde det vara riktigast, att nyordna städer redan nu söka ordna den kommunala förvaltningen efter sådana principer, som måste bli avgörande, när framdeles stadsdomstolarnas befattning med de kommunala angelägenheterna upphör. För den förvaltningsreform, som måste komma till stånd samtidigt med rättegångsreformen, böra de erfarenheter, som i dessa städer gjorts av där försökta anordningar, kunna bli av stort gagn.»

Motionen.

Herr Palmstiernas motion innebär delvis ett upptagande av de anvisningar, som herr Hellner i sitt nu citerade utlåtande lämnat.

Motionären ansluter sig till de synpunkter, som föranlett, att Kungl. Maj:t på senare år icke beviljat nyvordna städer egen jurisdiktion. Han framhåller emellertid de icke obetydliga olägenheter med avseende å rättsskipningen, som denna organisation medför, och föreslår till deras undanröjande vissa mindre förändringar i 1872 års tingsförordning ävensom i bestämmelserna om växelforum. Genom dylika förbättringar i avseende å rättsskipningen i städer under landsrätt skulle enligt motionärens tanke också vinnas, att de mindre s. k. magistratsstädernas ur såväl det allmännas som deras egen synpunkt önskvärda övergång till den enklare och billigare organisationstyp, som städerna under landsrätt representera, bleve befördrad.

Enligt vad som bragts till utskottets kännedom, har svenska stadsförbundets representantförsamling vid möte i Stockholm den 9 mars 1915 utan meningsskiljaktighet uttalat sin anslutning till motionen.

Utskottet.

Utskottet delar för sin del motionärens uppfattning om önskvärdheten av att en snabbare och lättare tillgänglig rättsskipning beredes sådana städer under landsrätt, som därav äro i behov, och finner jämväl lika med motionären en utredning böra komma till stånd om vad som kan åtgöras till befordrande av de mindre städernas successiva avstående från egen jurisdiktion. De för förstnämnda ändamål nödiga lagändringarna böra givetvis, såsom också skett i motionärens lagutkast, så avfattas, att den åsyftade snabbare rättsskipningen i underrätten icke uteslutande förbehålles de domsagor, med vilka städer äro på angivet sätt förenade, utan kan införas överallt i landet, där efter särskild prövning behov härav anses föreligga.

Utskottet finner sig emellertid icke böra tillstyrka riksdagen att nu för sin del antaga lagförslag i ämnet. Under överläggningarna inom utskottet hava åtskilliga spörsmål framkommit, vilka kräva närmare övervägande och vidare gående undersökningar, än som lämpligen kunnat av utskottet verkställas. Så är frågan huruvida vid de ifrågasatta särskilda sammanträdena böra till handläggning upptagas utom inskrivningsärenden jämväl vissa slag av andra ärenden samt tilläventyrs vissa mål av mindre betydelse såsom polismål m. fl. otvivelaktigt ganska ömtålig; besvaras den jakande, återstår att avgöra, vilka mål böra till sådan handläggning hänvisas, en fråga, som svårligen lär böra lösas genom att, på sätt motionären föreslagit, utan vidare överlämna bestämmandet härav

till Kungl. Maj:t. Med denna fråga sammanhänger ock spørsmålet om det antal nämndemän, som böra vara i rätten tillstådes för att rätten skall vara domför, samt ordnandet på lämpligt sätt av nämndemännens tjänstgöringsskyldighet vid dessa sammanträden. Vidare torde en blivande lag i ämnet böra medgiva, att ifrågavarande sammanträden må kunna hållas jämväl under tiden mellan vårtingets avslutande och hösttingets början, likasom det även torde vara erforderligt, att i lagen bestämmes, om och i vilken omfattning lagen den 27 juni 1896 angående allmänt tings-sammanträdes likställighet i vissa fall med häradsting skall vara tillämplig å ifrågavarande särskilda sammanträden, ävensom huru tid och ort för desamma skola kungöras.

Vid dessa förhållanden har utskottet ansett lämpligt, att riksdagen nu inskränker sig till att hos Kungl. Maj:t anhålla om utarbetande av lagförslag i ämnet.

I följd av det sammanförande av judiciella och administrativa uppgifter, som för närvarande äger rum hos magistrat och rådstuvurätt, måste givetvis, såsom motionären ock framhållit, en utredning, som går ut på att för de mindre städerna anvisa en lämplig och för dem fördelaktig utväg att avstå från egen jurisdiktion, även omfatta frågan, huru härvid magistraternas kommunala och administrativa uppgifter lämpligen böra tillgodoses. Då förvaltningen tydligen bör ordnas efter enhetliga principer i alla städer utan magistrat, skulle den nämnda utredningen uppenbarligen även hava avseende å förhållandena i städer, som redan lyda under landsrätt, således över huvud i alla nuvarande och blivande städer utan egen jurisdiktion.

På grund av vad sålunda anförts får utskottet föreslå,

att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa, att Kungl. Maj:t täcktes taga under övervägande, *dels* huruvida genom ändrade bestämmelser i fråga om tingssammanträdens hållande och därmed sammanhängande åtgärder rättsskipningen å landet må kunna göras snabbare och lättare tillgänglig för de rättssökande med särskild hänsyn till orter med mera sammanträngd befolkning, *dels* vilka åtgärder som böra vidtagas för att åt mindre städer, som vilja avstå från egen jurisdiktion, bereda ett lämpligt ordnande av

deras rättsskipning i sammanhang med angränsande landsbygds, *dels ock* på vad sätt i städer under landsrätt de kommunala och administrativa uppgifter, som eljest åligga magistrat, lämpligen böra tillgodoses, samt till riksdagen inkomma med de förslag, vartill berörda övervägande må finnas föranleda.

Stockholm den 29 april 1915.

På lagutskottets vägnar:

ALBERT PETERSSON.

Reservationer:

dels av herr *af Ekenstam*, som anført:

»Frågan om så genomgående förändringar i bestämmelserna om tingssammanträdens hållande som här blivit föreslagna är av sådan räckvidd, att den, enligt min uppfattning, icke kan lösas utan ett genomförande av en ny rättegångsordning. Lika litet kan jag finna tänkbart, att för städer utan egen jurisdiktion kan åvägabringas en snabbare och lättare tillgänglig rättsskipning än den nuvarande utan att därtill syftande åtgärder företagas i samband med ovanberörda förändringar i fråga om tingssammanträden. Sådana förändringar kommer den sittande processlagskommissionen oavsett alla skrivelser tvivelsutan att föreslå. Men då det icke kan vara lämpligt att på något sätt binda denna kommission, som har att i hela dess vidd upptaga frågorna om rättsskipning och rättegångsordning, hemställer jag,

att förevarande motion icke måtte till någon riksdagens åtgärd föranleda».

dels ock av herr *Trana*, som yttrat:

»Då de nu ifrågasatta lagändringarna utgöra förberedande åtgärder för genomförande av den reform av gällande rättegångsordning, som nu står på dagordningen, och stå i så intimt sammanhang med denna, att det uppenbarligen i första hand torde tillkomma den tillsatta processkommissionen att om och i den mån den anser lämpligt föreslå dylika åtgärder, anser jag att utskottet bort hemställa,

att ifrågavarande motion icke måtte till någon riksdagens åtgärd föranleda».